

Fagperson eller privatperson? Det er spørsmålet

Illustrasjon: Kristian Utrimark

Hvor skal vi som er psykologer, trekke opp grensen mellom fagutøvelse og privatliv?

TEKST

Mette Garmannslund

ILLUSTRASJON:

Kristian Utrimark

PUBLISERT 19. desember 2022

EMNER

etikk

metoo

Etikkpanelet

kjønn

Avisintervjuer der forfatter Hilde Rød-Larsen formidler erfaringene som ligger til grunn for romanen *Diamantkvelder*, har skapt stor debatt. Et sentralt spørsmål har vært hvorvidt det hun beskriver, er å anse som utnyttelse på bakgrunn av en asymmetrisk maktrelasjon, eller som et privat anliggende mellom to voksne mennesker. Psykologer bør benytte anledningen til å løfte spørsmålet om når man er å anse som fagperson, og når man handler som privatperson.

Psykologer har kunnskap, ferdigheter og erfaring som gjør relasjonen til våre klienter asymmetrisk, og klienten avhengig av vår forpliktelse og evne til å gjøre den

profesjonelle kontakten trygg. I etiske prinsipper for nordiske psykologer (EPNP) står det under hovedpunktet Integritet, underpunkt Rollekonflikter og utnytting at:

Psykologen tilstreber bevissthet om sine egne behov, holdninger og vurderinger og om sin rolle i relasjonen. Han/hun misbruker ikke sin makt og stilling gjennom å utnytte klientens avhengighet og tillit. Psykologen unngår utenomprofesjonelle relasjoner til en klient, som kan redusere den profesjonelle distanse og føre til interessekonflikter eller utnyttelse.

«Psykologer kan være bundet av både lovverk og fagetiske retningslinjer også utenfor arbeidstid»

Psykologen er oppmerksom på hvordan intimitet og seksualitet direkte og indirekte kan påvirke relasjonen mellom psykolog og klient. Psykologen unngår privatisering og seksualisering av klientrelasjoner. Seksuell omgang mellom psykolog og klient skal ikke forekomme.

Etikk og juss

Når psykologen har en tydelig definert profesjonell rolle overfor klienter, er det klart at dette er noe som psykologen må etterleve. Dette reguleres også av lovverket som gjelder for helsepersonell. Men er det så enkelt å trekke opp klare skillelinjer mellom fagutøvelse og privatliv? Når er det egentlig at psykologers fagetiske forpliktelse trer inn?

La oss slå det fast først som sist: Psykologer kan være bundet av både lovverk og fagetiske retningslinjer også utenfor arbeidstid. I forordet til EPNP står det at:

De fagetiske prinsippene regulerer psykologers faglige virksomhet, som er definert som enhver situasjon der psykologen utøver yrkesmessig virksomhet i relasjon til individ, gruppe eller organisasjon. De fagetiske prinsippene etterlevs også i yrkesmessige situasjoner hvis innhold ikke umiddelbart kan karakteriseres som psykologisk faglig virksomhet, men som utøves av psykologer og bygger på ferdigheter oppnådd gjennom psykologutdannelsen.

EPNP tilsier altså at psykologen kan bli stilt til ansvar for det som skjer utenfor arbeidstid- og sted. Dersom vi utelukkende navigerer etter de formelle kjennetegnene ved kontakten med andre, kan vi altså svikte den etiske forpliktelsen vi har.

LES OGSÅ

Da #metoo traff Psykologforeningen

Da Psykologforeningen for drøyt tretti år siden undersøkte grenseoverskridelser i terapirommet, endte det med at øverste leder mistet lisensen og måtte gå.

Psykologer vil være påvirket av sin kompetanse i alle relasjoner og situasjoner, uten at de nødvendigvis er å anse som annet enn privatperson. Da har vi i det minste et moralsk ansvar for ikke å bruke kompetansen vår på bekostning av andre. Det sentrale for fagetikken og jussen er om man i praksis handler som psykolog, og ikke privatperson. Noen ganger kan man inngå i private relasjoner ut fra faglig rolle og kompetanse, og utøve det som da i praksis er yrkesmessig virksomhet. Relasjonen vil være preget av asymmetri, og psykologen vil være bundet av de fagetiske prinsippene. Det er en kjensgjerning at helsepersonell har mistet autorisasjonen sin på bakgrunn av handlinger utenfor arbeidstid. Som psykologer kan vi ikke bedyre uskyld og uvitenhet. Det ligger i vår kompetanse å forstå makt, asymmetri og maktmisbruk.

Psykologers kompetanse gir makt som kan brukes manipulativt ved at den får andre til å gjøre noe til ens egen fordel, som den andre ikke er klar over eller ikke ellers ville gjøre. Manipulasjon kan være bevisst og målrettet, men kan også ha form av ubevisste samspill drevet fram av psykologens private behov og ønsker.

Kjønnsdimensjon

Når dagens debatt knyttes til metoo, trer også kjønnsdimensjonen fram. Jeg mener at vi skal være oppmerksomme på at asymmetriske relasjoner og maktmisbruk er like relevant for fagpersoner av alle kjønn.

«Når dagens debatt knyttes til #metoo, trer også kjønnsdimensjonen fram»

Det er grunn til å anta at det kan være store mørketall i problematikken, og vi skal være forsiktige med å dra bombastiske slutninger om kjønn som risikofaktor. I forskning og tilsynssaker tegner det seg et gjentatt scenario av den godt voksne mannlige fagpersonen som innleder et forhold til den yngre og sårbare kvinnen. Fagpersonen fikk ikke nødvendigvis klare signaler om at kontakten ikke var ønsket, og det er gjerne i etterkant at hendelser mellom de to blir problematisert.

Dette bildet har vi også sett i forbindelse med #metoo, der menn fra flere ulike samfunnsarenaer oppdaget at det de trodde var en positiv, ønsket kontakt mellom likeverdige parter, ikke ble opplevd slik av den andre. I dagens debatt har noen fagpersoner manet til generell forsiktighet med å innlede seksuelle forhold til sårbare personer som kan tenkes å knyttes til oss nettopp på grunn av fagkompetansen vår.

LES OGSÅ

Psykoterapiens etiske dimensjon

De etiske retningslinjene for nordiske psykologer gir et magert grunnlag for god etisk praksis.

Andre har ment at det bør utvises spesiell aktsomhet ved stor aldersforskjell, da dette kan være tegn på at asymmetriske maktforhold gjør seg gjeldende.

Jeg vil oppfordre til å aktivt bruke den etiske refleksjonsprosessen til å redusere risiko for grenseoverskridelser. Jeg tenker at det er risikofylt dersom vi som psykologer går inn i private relasjoner med faglig blikk og tyngde, til andre som har stort behov for kompetansen vår, uten at vi følger prinsippet om å tilstrebe bevissthet om våre egne behov, holdninger og vurderinger og om vår rolle i relasjonen. Vi må sikre oss at vi heller ikke i private relasjoner misbruker vår makt og stilling gjennom å utnytte andres avhengighet og tillit.

Yrkesrisiko

Psykologstanden må benytte dagens debatt til å løfte fram grenseoverskridelser som en yrkesrisiko for alle psykologer. Oppmerksomheten må utvides til å omfatte også de situasjonene der vi opptrer med faglig makt i private rom. De fleste psykologer har valgt yrke ut fra et ønske om å hjelpe andre, men en god intensjon sikrer oss ikke mot å gjøre skade. Dette krever at vi hele tiden er bevisste og reflekterende rundt den makten og påvirkningskraften vi forvalter, og hvilke konsekvenser våre handlinger kan få for andre. Dette kan ikke bare være et individuelt ansvar for den enkelte psykolog, men fordrer fellesskap og støtte.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 60, nummer 1, 2023, side 36-38

TEKST

Mette Garmannslund, leder i Fagetisk råd

ILLUSTRASJON:

Kristian Utrimark